

INHOUD

9 VOORWOORD

13 INLEIDING

GEBOREN CARNIVOREN?

19 Oersoep met balletjes

22 Daar is de mens

29 Van speer tot spade

HET PERFECTE MILIEUPROBLEEM

43 'Duurzaam' gefileerd

47 Dieren op hun plaats gezet

51 Wilde dieren op dieet

55 Onze aarde als augiasstal

61 Water

62 Broeikasgassen

68 Enkele bedenkingen

72 Vissen

76 De milieucocktail genaamd vee

VLEES HEB JE NODIG!?

83 Na de carnivoor en de omnivoor: de veggievooral

86 De kip of het eiwit

92 Ironman

94 Vleesvitamine

96 Het belang van plantaardig

108 Gezondheidsimpact van industriële veeteelt

113 Foefelare

VAN BELLA NAAR KOE BE114295087

123 Vlees als cultureel symbool

129 Filosofie voor de dieren

136 Het leven zoals het is

147 Wetgeving

153 Een dag vol emotie

BOER ZOEKT INKOMEN

161 De landbouwer tussen hamer en aambeeld

171 Lobbytomie

176 Stallen

179 Communicatie in vuur en VLAM

186 Boer tussen hamer en aambeeld

DE TOEKOMST: DE HELFT MINDER

193 Voeding in balans

194 De macht der gewoonte

200 Vlees zonder vlees

203 Kweekvlees

209 Een landbouw met toekomst

216 Minder voor meer

223 DANKWOORD

227 BRONVERMELDING

HET PERFECTE MILIEUPROBLEEM

'DUURZAAM' GEFILEERD

Landbouw en milieu hangen nauw met elkaar samen. Landbouw maakt gebruik van biologische processen voor het produceren van voeding, of het nu in de vorm van dieren of planten is. Als het niet goed gaat met ons milieu, is dat ook een probleem voor onze voedselzekerheid. De intensieve landbouw zoals we die bij ons kennen, is de oorzaak van een hele reeks negatieve milieueffecten. In andere woorden: ons landbouwsysteem eet de hand op die het voedt.

Binnen die resem problemen focussen op de vleesproductie is logisch – en niet alleen omdat dat het onderwerp van dit boek is. Van alles wat op ons bord ligt, heeft vlees de grootste milieu-impact. Zelfs wanneer het over levensstijl in het algemeen gaat, nog los van voeding, is onze vleesconsumptie een belangrijke factor. Of je het nu over transport, verwarming, grondstoffengebruik of ruimtelijke ordening hebt: er is geen andere menselijke gewoonte die een grotere totale milieu-impact heeft op onze planeet dan de consumptie van dierlijke producten. Dieren houden heeft een impact op alle denkbare facetten. Het klimaat, waterverbruik, landgebruik, nutriëntenkringlopen, de kwaliteit van bodem, water en lucht, allemaal hebben ze te lijden onder onze dierlijke productie. Sommige effecten zijn lokaal (mest), andere beïnvloeden de hele planeet (broeikasgassen).

In dit hoofdstuk ga ik in op welke specifieke milieufactoren welk effect hebben. Ik hoop dat je in een wiskundige stemming bent, want dit is het hoofdstuk bij uitstek met duizelingwekkende cijfers. Laten we beginnen bij het begin: wat betekent 'duurzaamheid' precies?

DUURZAAM-WAT?

Wat duurzaamheid inhoudt? Dat is niet altijd even duidelijk. Het woord heeft een enorme inflatie gekend, in de loop der jaren is er bewust of door een gebrek aan kennis mist gecreëerd over de precieze betekenis. Surf naar de website van eender welk bedrijf en je komt het woord ‘duurzaam’ tegen. Elke organisatie neemt het als kernbegrip op in zijn werking. Luister even naar het discours van de Vlaamse en Europese landbouworganisaties en je zou geloven dat we leven in het land van duurzame melk en honing. De concrete invulling van het begrip blijft daarentegen erg onduidelijk.

Om te snappen waar de retoriek en ideeën rond duurzaamheid vandaan komen, moeten we vijftig jaar terug in de tijd. Dan wordt de Club van Rome opgericht. Deze club is een groepje wetenschappers die voor het eerst samenkomen rond de vraag: kunnen we op onze planeet blijven leven zoals we dat vandaag doen? In 1972 brengen ze het baanbrekende rapport ‘Grenzen aan de groei’ uit. De boodschap is duidelijk: we putten onze aarde uit. Ons hele maatschappelijke en economische systeem kan maar werken door de hulpbronnen van de planeet die we gebruiken. Of het nu gaat over erts, water, bodem, biomassa of lucht, allen zijn ze begrensd. Hun hoeveelheid is ofwel eindig, of ze worden slechts beperkt aangemaakt door het ecosysteem.

De Club van Rome gooit voor het eerst de knuppel in het hoenderhok en stelt dat onze economie deze grenzen volledig negeert. Duurzaamheid wordt vanaf dan een nieuwe wetenschappelijke discipline. Ze is als wetenschap dus erg jong en in volle ontwikkeling. Vergelijk het met fysica, een wetenschapstak die al sinds de 17e eeuw – Newton-met-appelgewijs – veel aandacht krijgt en het is duidelijk dat de wetenschap en kennis rond duurzaamheid nog maar net is ontstaan.

Sindsdien is het gelukkig snel gegaan. Gaandeweg definiëren wetenschappers problemen en oplossingen om binnen de grenzen van het ecosysteem te blijven. Een volgende essentiële stap zetten we in 1987, met de publicatie van het Brundtlandrapport. Duurzaamheid groeit uit van wetenschappelijke richting tot belangrijk beleidsthema. Het komt voor eens en voor altijd op de wereldwijde politieke agenda. Gro Harlem Brundtland, de toenmalige premier van Noorwegen, zit in dat jaar de

VN-commissie voor die voor het eerst het begrip ‘duurzame ontwikkeling’ definieert: “Duurzame ontwikkeling is een ontwikkeling waarbij de huidige wereldbevolking in haar behoeften voorziet zonder de komende generaties te beperken om in hun behoeften te voorzien.”

Dit rapport stelt voor het eerst vragen bij de houdbaarheid van onze stijgende vlees- en zuivelconsumptie. De gevaren van massale industriële veeteelt staan al in het rapport uit 1987 opgesomd. Vooral de exponentiële groei van de veestapel duiden de auteurs aan als een belangrijk probleem. “De biomassa van alle gekweekte dieren overstijgt sinds kort deze van de menselijke populatie”, weten ze.

MINIDUURZAAMHEID MET MICKEY MOUSE

Na het Brundtlandrapport neemt het onderzoek rond duurzaamheid een hoge vlucht. Centraal staan duurzaamheidsmodellen. Die heb je nodig om een wetenschappelijk antwoord te formuleren op de vraag hoe we een duurzame maatschappij kunnen vormgeven. De eerste modellen draaien rond de drie P’s: People, Planet, Profit. Met andere woorden, sociale, milieu- en economische factoren. De kern van de evolutie rond het duurzaamheidsdenken is de vraag: hoe verhouden deze drie P’s zich tot elkaar?

Het eerste en intussen sterk verouderde model vertrekt van de klassieke ‘driepikkel’. Hierbij worden sociale, ecologische en economische factoren evenwaardig tegenover elkaar afgewogen, waarbij in theorie geen enkele factor ten koste mag gaan van de andere. Het probleem? Dit model ziet een belangrijk feit over het hoofd: het ecosysteem is per definitie begrensd. We hebben slechts de ruimte en de grondstoffen die op onze planeet beschikbaar zijn. Wanneer we buiten de grenzen van dit ecosysteem breken, worden vanzelf ook sociale en economische doelstellingen ondergraven.

Niet alleen is dit model volledig achterhaald, we passen het ook verkeerd toe. De verhoudingen tussen de drie P’s zijn volledig zoek. In plaats van drie evenwichtige klemtonen ligt de focus in de hoofden van beleidsmakers vandaag volledig bij Profit, de winst. Het economische krijgt alle aandacht. Met de andere twee factoren – het ecologische en het sociale – houden ze enkel rekening als het niet raakt aan de economische groei op korte termijn.

De naam van dit model? Mickey Mouse. Het Mickey Mouse-model legt het grote verschil bloot tussen het duurzaamheidsdenken op wetenschappelijk en op beleidsniveau. Geen enkel beleid is vandaag echt duurzaam. Zeker op het vlak van voedselproductie is dit denken problematisch. Een voorbeeld: er wordt al snel gekozen voor zoveel mogelijk opbrengst per hectare, maar daardoor gaat de bodemkwaliteit wel stelselmatig achteruit. Je krijgt dan wel op korte termijn hogere winsten, de factor milieu betaalt de prijs, in de vorm van bodemkwaliteit die de dieperik induikt. Op lange termijn put je op die manier de bodem zodanig uit dat ook de economische poot uiteindelijk ondergraven wordt: je gewassen groeien steeds slechter. En zo komt ook de sociale factor – voldoende voedsel – in gevaar. Kortom, een beleid waarin duurzaamheid onvoldoende plaats krijgt, leidt op lange termijn altijd tot verliezen voor iedereen.

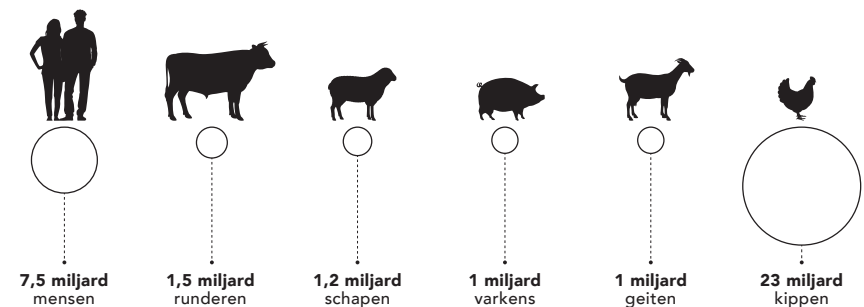
Recentier ontwikkelden onderzoekers een nieuw model dat een beter inzicht geeft in hoe we de drie P's wel op een goede manier met elkaar kunnen verbinden: het 'eimodel'. Denk aan een hardgekookt ei. De schaal van je ei is breekbaar. Dit is de harde grens die het ecosysteem uitbeeldt. Als je door die schaal heen breekt, verlies je je bescherming en zekerheid. Daaronder ligt het eiwit: ons sociaal weefsel. In de kern van dat alles bevindt zich het eigeel of onze economie. Die moet erop gericht zijn zo optimaal mogelijk aan de sociale wensen van onze maatschappij te voldoen, zonder door de ecologische grenzen te breken.

Voor het verdere verhaal rond dierlijke productie is de kern eenvoudig: maatregelen die enkel economische doelen dienen en rooibouw plagen op ecologisch en sociaal vlak, kunnen nooit het label 'duurzaam' krijgen. Bij voeding en de relatie met dierlijke productie wordt het hoog tijd voor zowel politici als landbouworganisaties om de lege retoriek rond duurzaamheid te laten vallen. Wat we nodig hebben, is een echt duurzaam voedingssysteem. En dan kunnen we niet anders dan dierlijke productie en de manier waarop deze nu is georganiseerd, in vraag stellen.

DIEREN OP HUN PLAATS GEZET

Hou je vast. Hier komen cijfers, veel cijfers. Niet omdat ik ervan hou, maar wel omdat ze nodig zijn om de enorme schaal van onze veehouderij in beeld te brengen. Het aantal gekweekte dieren op onze planeet is overweldigend. Deze dieren houden vraagt veel plaats. In de eerste, nu ja, plaats, voor de dieren zelf. Maar ook voor het kweken van hun voeder. De cijfers zijn duizelingwekkend. Er lopen vandaag op onze planeet zo'n dertig miljard gekweekte dieren rond. Voor elke mens zijn er dus vier gekweekte dieren. In absolute aantallen: 1,5 miljard koeien, 1,2 miljard schapen, een miljard varkens en een miljard geiten. De kip schiet de hoofdvogel af, momenteel lopen er 23 miljard op onze planeet.

DE WERELD TELT...

Zulke getallen zijn bijna te groot om je voor te stellen. Als je al deze kippen een ketting laat vormen om de evenaar, dan krijg je een reuzekippenpolonaise die honderdzeventig keer de aarde rondgaat. Organiseer met de koeien hetzelfde feestje en ze gaan negentig keer de aarde rond. Kijk je naar het aantal geslachte dieren per jaar, dan zijn de cijfers nog duizelingwekkender. Elke zes weken worden braadkippen geslacht. De 23 miljard van hierboven zijn enkel de kippen die nu, vandaag, in leven zijn. Kijk je naar alle geslachte dieren, dan komen we voor 2017 aan een

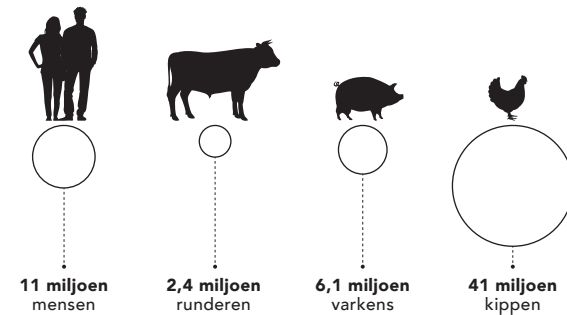
dikke 75 miljard. Dit is een vrij conservatieve schatting – vissen zijn niet opgenomen. Vergelijk het even met de menselijke populatie. Sinds het ontstaan van de homo sapiens hebben naar schatting 110 miljard menselijke individuen rondgekuierd op de planeet. In minder dan anderhalf jaar slachten we meer dieren dan alle mensen die ooit onze aarde van dichtbij hebben gezien.

Dat we zulke enorme aantallen dieren houden, is een erg recent fenomeen. Vooral de laatste decennia is de veestapel geëxplodeerd. In vergelijking met 1961 kweken we nu 75 procent meer dieren. Ga nog wat verder terug, tot voor de oorlog, en er worden nu makkelijk meer dan tien keer zo veel dieren gehouden. Deze aantallen hebben twee oorzaken: het aantal mensen op de aarde is sinds de jaren 60 meer dan verdubbeld en de vleesconsumptie in de westerse wereld is verdrievoudigd. Dubbel zoveel mensen die drie keer zo veel vlees eten. Daar heb je veel dieren voor nodig.

Ook de consumptie van dierlijke producten zoals eieren en melk is enorm gestegen. We produceren vandaag vijf keer meer eieren dan in de jaren 60. Per jaar zien 1.386 miljard eieren het licht. Keer even terug naar de vorige zin en herlees: per jaar, 1.386 miljard eieren. Probeer je de onbevattelijkheid van dat cijfer even voor te stellen. Dat zijn 27.734 olympische zwembaden gevuld met ei. Ben je meer architectuur- dan sportliefhebber? Geen probleem, met de mondiale jaarlijkse ei-productie kan je gemakkelijk 66 Empire State Buildings vullen.

Dierlijke productie is vooral toegenomen in de westerse wereld, Latijns-Amerika en de laatste jaren ook in Azië. België doet stevig mee. Vooral het aantal braadkippen is in goede doen, op vijf jaar tijd steeg hun aantal met 40%. In het zakdoekje dat ons land groot is, lopen vandaag meer dan 2,4 miljoen runderen, 6 miljoen varkens en bijna 41 miljoen kippen rond. Hiervan peuzelen we maar een deel zelf op.

BELGIE TELT...

Onze zelfvoorzieningsgraad voor varken is 261%. Voor kip is dit 192% en voor rund 158%. Voor elk varken dat we zelf opeten, exporteren we er dus 2,6 naar het buitenland. Niet dat wij Belgen weinig vlees eten. Gemiddeld werken we in ons hele leven in totaal vijf koeien, zeven schapen, 42 varkens, 43 kalkoenen, 798 vissen en 891 kippen naar binnen. Da's een serieuze hoop vlees.

VEEVOEDER ALS SLOKOP VAN HET LANDBOUWAREAAL

Ook het voeder dat de dieren opknabbelen voor hun vlees-, ei- of melk-productie heeft plaats nodig. Een derde van de ijsvrije oppervlakte van de aarde gebruiken we om dieren te houden of hun voer te kweken. Als je alle stukjes land gebruikt voor dierlijke productie aan elkaar zou kleven, bekom je een oppervlak zo groot als Noord- en Zuid-Amerika samen: van het meest noordelijke puntje van Alaska tot het meest zuidelijke puntje van Patagonië. Doe je hetzelfde voor alle grond die gebruikt wordt voor plantaardige voeding die mensen rechtstreeks opeten, dan krijg je een oppervlakte die iets groter is dan China.

Voor elke vierkante meter kostbare landbouwgrond die we gebruiken voor plantaardige voeding, staat dus vier vierkante meter die we nodig hebben om onze dieren te voeden. De dierlijke productie (vlees, zuivel, eieren en aquacultuur) vreet 83% van ons landbouwareaal op, maar levert in ruil slechts 18% van de mondiale calorie-inname en een derde van onze eiwitopname. De oppervlakte landbouwgrond die je nodig hebt om een eenheid eiwit te produceren, is honderd keer groter voor rundsvlees

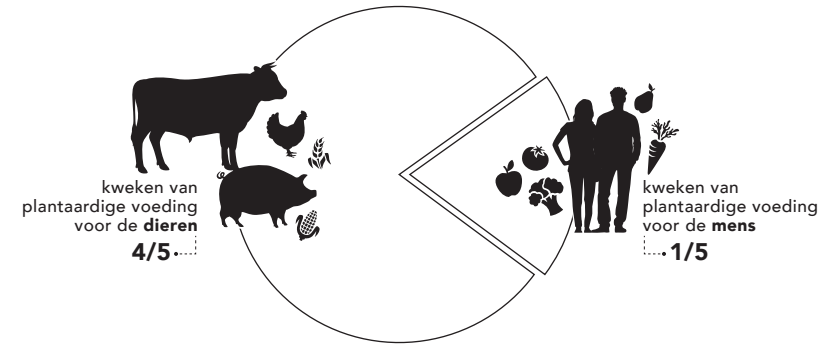
dan voor peulvruchten. We verspillen eigenlijk kostbare landbouwgrond aan onze dieren. Met een meer plantaardig dieet kunnen we een veelvoud van de menselijke populatie voeden.

ALWEER DIE SOJA

In het verhaal van landgebruik en veevoeder speelt soja een hoofdrol. Van alle soja verdwijnt 75% in de magen van onze dieren. Ook in België importeren we soja afkomstig uit Latijns-Amerika. Daarvoor moeten nog steeds enorme hoeveelheden bos wijken. Soja is een subtropische plant en heeft nood aan warme temperaturen om te groeien. De ideale locaties zijn het regenwoud en de grasvlaktes van de cerrado in Brazilië. Kwetsbaar regenwoud verdwijnt dus om onze vleeshonger te blijven stillen. Per minuut gaan zeventien voetbalvelden bos in rook op. De Braziliaanse president Jair Bolsonaro zit stevig in de zak van de sojaindustrie en liet al verstaan verdere ontbossing niet te willen tegenhouden en boetes op illegale houtkap te verlagen.

Als we in Europa alle soja voor onze dieren zelf zouden telen, hebben we een extra land zo groot als Duitsland nodig dat enkel en alleen met soja wordt beplant. Idem voor Vlaanderen: als de import van soja stopt, dan hebben we een tweede provincie West-Vlaanderen aan extra landbouwareaal nodig om onze dieren te voeden. Terwijl 72% van het Vlaamse landbouwooppervlak nu al gebruikt wordt om diervoeder te kweken. Ter vergelijking: als iedereen morgen overstapt op een vegetarisch dieet, hebben we aan ongeveer de helft van het Vlaamse landbouwareaal van vandaag genoeg om iedereen te voeden. Laat je dus niet wijsmaken dat onze Belgische kippen, varkens en koeien een lokale trots zijn. Zonder de buitenlandse voeders zouden onze varkens knorren van de honger.

WERELD: ZOVEEL LANDBOUWGROND NODIG...

WILDE DIEREN OP DIEET

We hebben de veerkracht van de natuur nodig om als mensheid te floreeren op aarde. Maar de relatie tussen mens en natuur is volledig uit balans. Letterlijk. Zet je alle wilde dieren op een weegschaal, dan kom je aan honderd miljoen ton. Dat zijn alle wilde dieren denkbaar, van muizen over olifanten tot orka's. Doe je dezelfde oefening met alle door de mens gekweekte dieren, dan kom je aan zeventien miljoen ton. We houden zelf zeven keer meer dieren dan er in het wild voorkomen. Wilde natuur krijgt geen plaats meer op onze planeet, wilde dieren en planten moeten het stellen met de restjes ruimte waar wij niets mee aankunnen.

Als je naar de prachtige documentaires van David Attenborough kijkt, lijkt de natuur ongerept, uitgestrekt en almachtig. Eigenlijk is de wilde natuur het gepeste kindje in de klas. Vergelijk je wilde vogels met de gekweekte kippen, eenden en kalkoenen, dan zie je dat de wilde vogels slechts goed zijn voor 30% van alle gevederde vrienden. Met de zoogdieren is het evenwicht al helemaal zoek: alle wilde zoogdieren denkbaar maken maar 4% van het totaal aantal levende zoogdieren uit. De overige 96% bestaat uit de mens zelf (36%) en alle zoogdieren die hij kweekt (60%).